

**Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı
Anlamli Ortak İsimler**

الأسماء المشتركة ذات الدلالات المختلفة بين التركية التركمانية العراقية وتركية تركيا

أ.م.د. حمدي لطيف خير الله

جامعة كركوك، كلية التربية للعلوم الإنسانية، قسم اللغة التركية

hamdi@uokirkuk.edu.iq

Journal of Babylon Center for Humanities Studies: 2026, Volume: 16, Issue: 5

الكلمات المفتاحية: التركمانية العراقية، تركية تركيا المعاصرة، الألفاظ الاسمية المشتركة، الفروق الدلالية.

كيفية اقتباس البحث

خير الله ، حمدي لطيف ، الأسماء المشتركة ذات الدلالات المختلفة بين التركية التركمانية العراقية وتركية تركيا، مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، آيار ٢٠٢٦، المجلد: ١٦، العدد: ٥.

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered مسجلة في
ROAD

Indexed في
IASJ

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamli Ortak İsimler

Common Nouns with Divergent Meanings in Iraqi Turkmen Turkic and Turkey Turkic

Asst. Prof. Dr. Hamdi Lateef Khairullah

University of Kirkuk/ College of Education for Human Sciences/ Turkish Department

hamdi@uokirkuk.edu.iq

Keywords : Iraqi Turkmen Turkish, Turkey Turkish, common words, semantic differences.

How To Cite This Article

Khairullah , Hamdi Lateef ,Common Nouns with Divergent Meanings in Iraqi Turkmen Turkic and Turkey Turkic, Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, May 2026,Volume:16, Issue 5.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](#)

Abstract

Throughout its history, the Turkish language has developed across a wide geographical area, resulting in a rich vocabulary shaped by diverse dialects and sub-dialects. Among these, Iraqi Turkmen Turkish—classified within the Oghuz group and spoken in regions such as Kirkuk, Tal Afar, Erbil, and Tuzhurmatu—shares strong historical and cultural ties with Turkey Turkish. Previous studies commonly provide detailed information about the regions inhabited by Turkmens, the historical origins of their language, and its position within the Oghuz branch. Since these issues have already been comprehensively addressed in earlier research, this study does not include a separate introductory section in order to avoid repetition.

Although Iraqi Turkmen Turkish and Turkey Turkish exhibit significant similarities in phonological and morphological features, noticeable semantic differences exist between them. This study examines **noun forms** that are shared by both varieties but differ in meaning, employing a comparative–semantic approach. The data were collected from written texts and dictionaries of Iraqi Turkmen Turkish, as well as

fundamental lexicographic sources of Turkey Turkish. The historical traces of these nouns in Old and Middle Turkic were also analyzed, and their relations within contemporary Oghuz dialects were evaluated. The findings demonstrate that the semantic divergences observed in nouns arise naturally from historical development, regional interaction, and dialectal differentiation between the two speech communities.

الملخص

أسهم التنوع اللهجي والصوتي الذي شهدته اللغة التركية عبر تاريخها الممتد في نطاق جغرافي واسع في تكوين رصيد معجمي غني ومتعدد المستويات. وتعدّ تركمانية العراق، التي تنتمي إلى مجموعة اللهجات الأوغوزية، إحدى تلك اللهجات التي يتحدث بها التركمان في مناطق مثل كركوك وتلعفر وأربيل وطوزخورتو وغيرها من المناطق التركمانية، وتمتاز بصلات تاريخية وثقافية وثيقة مع التركية في تركيا. وقد تناولت الدراسات السابقة عادةً معلومات موسّعة حول المناطق التي يعيش فيها التركمان، والأصول التاريخية للغتهم، وموقعها ضمن المجموعة الأوغوزية. ونظرًا لتناول هذه المعلومات بشكل وافٍ في الأبحاث السابقة، فقد تمّ في هذه الدراسة تجنب تخصيص مقدمة منفصلة منعاً للتكرار.

وعلى الرغم من وجود تشابهات ملحوظة بين تركمانية العراق واللغة التركية في تركيا من حيث الخصائص الصوتية والصرفية، فإنّ اختلافات دلالية واضحة تظهر بينهما. وتهدف هذه الدراسة إلى تناول الألفاظ الأسمية المشتركة في اللهجتين ممّا يختلف معناها بينهما، وذلك بالاعتماد على منهج المقارنة الدلالية. وقد استُخرجت البيانات من النصوص المكتوبة باللهجة التركمانية العراقية ومن معاجمها، إضافةً إلى المصادر المعجمية الأساسية في التركية المعاصرة. كما تمت مقارنة الآثار التاريخية لهذه المفردات في التركية القديمة والوسطى، وفي ضوء ذلك أُجري تحليل مقارنة مع لهجات الأوغوز المعاصرة. وتُظهر النتائج أنّ الفروق الدلالية في الأسماء تعود إلى التطور التاريخي الطبيعي، والتفاعل الإقليمي، ومسار التباعد اللهجي بين المجتمعين التركيين.

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

Doç. Dr. Hamdi Latif Hayrullah

Kerkük Üniversitesi, İnsanî Bilimler Eğitim Fakültesi, Türkçe Bölümü
hamdi@uokirkuk.edu.iq

Özet

Türk dili, tarih boyunca geniş bir coğrafyada gelişen lehçe ve ağız çeşitliliği sayesinde zengin bir söz varlığına ulaşmıştır. Bu lehçeler arasında Oğuz grubu içinde yer alan Irak Türkmen Türkçesi; Kerkük,

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

Telafer, Erbil ve Tuzhurmatu başta olmak üzere çeşitli Türkmen bölgelerinde konuşulmaktadır. Bu varyant, Türkiye Türkçesiyle tarihî ve kültürel bakımdan yakın ilişkilere sahiptir. **Önceki araştırmalarda çoğunlukla Irak Türkmenlerinin yaşadığı bölgeler, dillerinin tarihî kökenleri ve Oğuz grubu içindeki yeri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu bilgilerin önceki çalışmalar tarafından yeterince işlendiği göz önünde bulundurulduğundan, tekrar niteliğine düşmemek için bu çalışmada ayrıca bir giriş bölümü sunulmamıştır.**

Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında ses ve şekil özellikleri bakımından önemli benzerlikler bulunsa da anlam alanında belirgin ayrışmalar görülmektedir. Bu çalışma, Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ortak biçimde kullanılan ancak anlam yönünden farklılaşmış **isim soylu kelimeleri** karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Veriler, Irak Türkmen Türkçesine ait yazılı metinlerden ve sözlüklerden; ayrıca Türkiye Türkçesinin temel sözlük kaynaklarından derlenmiştir. İncelenen kelimelerin tarihî Türkçedeki izleri, Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemine ait veriler ışığında değerlendirilmiş; çağdaş Oğuz lehçeleriyle ilişkileri de karşılaştırmalı-anlamsal yöntemle ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, isim soylu kelimelerdeki anlam farklılıklarının tarihî gelişim, bölgesel etkileşim ve lehçesel ayrışma süreçlerinin doğal bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmen Türkçesi, Türkiye Türkçesi, İsim soylu kelimeler, Anlam farklılıkları.

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

buğaz ~ bığaz:

İrk. Trkm. T. *buğaz ~ bığaz* i. "1. Boynun önden görülen lülesi. 2. Su konulan testi ve kapların ağızla bitişik olan dar kısmı. 3. İki yerin veya dağın arasında sıkışıp kalan su yolu veya insanların geçişini sağlayan yol. 4. (iki canlı) inek ve benzeri gebe hayvan (Terzibaşı, 2024: 406). Tel., Beş. *buğaz ~ bığaz* "buğaz arwad" hamile kadın" (Hürmüzlü, 2013: 89a).

T.Tü. boğaz "1. Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak. 2. Şişe güğüm vb. kaplarda ağzayakın dar bölüm. 3. İki dağ arasında dar geçit. 4. Yedirip içirme yükümü. 5. *meç*. Yiyeceği içeceği sağlanan kimse. 6. *meç*. Yeme içme. 7. İki kara arasındaki dar deniz" (TS, 2011: 370a).

< *boğuz* "buğaz, yutak" (Clouston, 1972: 322a; Sevortyan, 1978: 2. C.: 167; Erdal, 1991, 1. C.: 326b).

Tarihî: **Orh.** -, **Uyg.** *boguz* "buğaz, gırtlak; yiyecek, gıda, besin, geçim kaynağı" (Wilkens, 2021: 186a); **Krh.** DLT *boğuz* "boğaz" (Kaçalın ve Ölmez, 2019:116); **Hzm.** NF *boğaz ~ boğuz* "buğaz" (Ata, 1998: 74a);

Kıp. Kİ *bowaz* ~ boğaz "boğaz" (Caferoğlu, 1931: 20); **Çağ.** SD *boğaz* "boğaz" (Eraslan, 1999: 417b); **EAT SN** *boğaz* "boğaz" (Cin, 2012: 466). **Çağdaş Oğuz: AZ.T.** *boğaz* "1. Boğaz, hançere, yutak. 2. Ağız (değirmenin üst taşında). 3. Paça (çizme ve çorapta). 4. Dar geçit (akarsuda ve denizde). 5. Çil. 6. Hamile, gebe (hayvan). 6. Vadi, geçit, koyak. 7. Körfez" (Akdoğan, 1999: 101b); **Trkm T.** *boğaz* II "gebe" (bazı hayvanlar hakkında) (Tekin ve diğerleri, 1995: 76b); **Gag.T.** *buaz* "1.Boğaz. 2. Coğrafi terim olarak boğaz" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 41).

çağar

Irk.Trkm.T. *çağar* "şiddetli ağrı, acı, elem." (Hürmüzlü, 2013: 109a).

T.Tü. *çakar* "1. Belirli araçların trafikte üstünlük sağlamak için kullandığı, yanar dönerli kırmızı ve mavi ışık; çakar lamba. 2. Denizde, açığa veya kıyılara yerleştirilen, düzenli aralıklarla yanıp sönen küçük fener; şimşekli fener. 3. Genişliği on, uzunluğu yaklaşık iki yüz elli kulaç olan balık ağı." (TS, 2011: 481b).

< **çakar** ? kelime *çak-* fiilinden sıfat-fiil ekiyle türetilmiştir; ancak etimolojik sözlüklerde yer almamaktadır.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; Krh. -; Hrzm. -; Kıp. -; EAT -; Osm -.

Çağdaş Oğuz: Az. T. -; Trkm.T. -; Gag.T.-.

çapın

Irk. Trkm. T. *çapın* "bir kimseyi takdir ve medh etmek için iki elin avuçlarını birbirine vurarak ses çıkarma, alkış" (Terzibaşı, 2024: 621).

T.Tü. *çapkın* "1. Geçici aşklar ve ilişkiler peşinde koşan (kimse); gönül avcısı, hovarda. 2. Cinsellik hatırlatan. 3. Haylaz." (TS, 2011: 495b).

< *çapkın* "(19. asır lugatlerinde ortaya çıkan yeni manalar) "her tarafa koşup bir yerde dikiş tutmaz, serseri; hovarda, sefih, zendost, işret ve kumar gibi münehhiyata minhemik." (Tietze, 2016, 2.C.: 151).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; Krh. -; Hrzm. -; Kıp. -; Çağ. ŞSL *çapğın* ~ çapğın "koşucu, yörük, avbaş takımı (ayak takımı); serseri (Buhârî, 1298H: 19a); **EAT** *çapğın* ~ *çapkın* "hızlı koşan at" (Kanar, 2011: 169a);

Osm. *çapkın* "1. çok yürüyen, çok koşan. 2. hovarda, sefih, zendost işret ve kumar gibi menhiyyâta minhemik" (Sami, 2011: 389a).

Çağdaş Oğuz: Az. T. *çapğın* "soygun maksadıyla yapılan silahlı baskın, yol kesme" (Altaylı, 1994: 191b); **Trkm. T.** *çapğın* "1. Yağmacılık. 2. *mec.* Şiddetli, keskin (soğuk, ayaz, rüzgar)" (Tekin ve diğerleri, 1995: 111a); **Gag.T.** *çapkın* "çapkın, çapkun uşak: yaramaz çocuk; çapkın beegir: eşkin yürüyen at" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 52a).

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

çörek ~ çürek

Irak. Trkm. T. Musul Türkmenleri *çürek* "ekmek" (Hürmüzlü, 2013: 136a).

T.Tü. *çörek* "az yağlı bazen de şekerli ve yumurtalı, gevrekçe bir hamur işi" (TS, 2011: 566b).

< *çörek* "ekmek, yuvarlak ekmek" (Clouston, 1972: 429a; Tietze, 2016, 2.C.: 464; Räsänen, 1969: 118a).

Tarihî: **Orh.** -, **Uyg.** -; **Krh.** DLT *çörek* "yuvarlak ekmek" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 629); **Harzm.** -; **Kıp.** Kİ *çörek* "ekmek, peksimet" (Caferoğlu, 1931, 31), KMTA *çörek* "çörek" (Toparlı ve diğerleri, 2000: 101); **EAT SN** *çörek* "çörek" (Cin, 2012: 484); **Osm.** *çörek* "ufak kangal şeklinde değirmi ve yumuşak ekmek" (Sami, 2011: 409a).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *çörek* "ekmek, mec. yemek" (Akdoğan, 1999: 160b); **Trkm. T.** *çörek* "ekmek" (Tekin ve diğerleri, 1995: 126a); **Gag. T.** *çörek* "bir ekmek türü" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 64a).

dimdik

Irak. Trkm. T. *dimdik* "gaga" *kılāwuzu qarğa olanın dimdiği pohta kālī(r)* (Atasözü)

T.Tü. *dimdik* "1. Çok dik, mum direk. 2. Sağlıklı, zinde" (TS, 2011: 668b).

< *dimdik* "düz duran, eğilmemiş; kuş gagası" (Tietze, 2016, 1. C.: 420)

Tarihî: **Orh.** -, **Uyg.** -; **Krh.** -, **Harzm.** -, **Çağ.** -, **Kıp.** -. **EAT.** -. **Osm.** -.

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *dimdik* "1. Gaga. 2. Dimdik" (Akdoğan, 1999: 209a); **Trkm.T.** -; **Gag. T.** *dimdik* "dimdik" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 75a).

ērük ~ ērüg ~ ērig

Irak. Trkm. T. *ērük ~ ērüg ~ ērig* "kayısı" (Hürmüzlü, 2013: 138a).

T.Tü. *erik* "1. Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç. 2. Bu ağacın kabuğu ince, çeşitli renklerde, mayhoş veya tatlı, etli sulu, tek ve sert çekirdekli yemişi" (TS, 2011: 807b);

< *erik* "şeftali, kayısı, erik" (Clouston, 1972: 222a; Teitze, 2016, 2.C.: 635).

Tarihî: **Orh.** -, **Uyg.** *erük* "erik, kayısı" (Wilkens, 2021: 121); **Krh.** DLT *erük* "şeftali, kayısı ve eriğin ortak adıdır" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 174); **Harzm.** *erek* "erik" (Ünlü, 2012: 175a); **Kıp.** TZ sadece *kara erik* "kara erik" (Khairullah, 2015: 65); **Çağ.** ŞSL *erik* "henüz olmamış zerdalu" (Buhârî, 1298H, 11a); **Osm.** *erik* "diş kamaştırıran maruf meyve ki ecnası olup ekseri ekşidir, ecas, alev" (Sami, 2011: 79a).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *erik* "1. Kayısı. 2. Yabanî erik" (Akdoğan, 1999: 270a); **Trkm. T.** *erik* "erik" (Tekin ve diğerleri, 1995: 203b); **Gag. T.** *erik* "erik" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 91).

erte

Irk. Trkm.T. *erte* "vaktinden önce, erken, sabahın erken saatleri" (Terzibaşı, 2024: 126).

T.Tü. -: sadece *ertesı* "Bir günün, haftanın, ayın, mevsimin, yılın, ardından gelen (gün, hafta, ay, mevsim, yıl). (TS, 2011: 813b).

< *erte* "sabahın erken saatleri" (Clauson, 1972: 202b); "sabah, şafak sökme zamanı; ertesı gün, yarın" (Tietze, 2016, 2.C.: 635).

Tarihî: **Orh. -;** **Uyg.** *erte* "sabah erkenden, sabahleyin; evvelce, eskiden" (Wilkens, 2021: 263a); **Krh.** DLT *erte* "sabahın erken vakti" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 186); **Hrzm.** NF *erte* "sabah; yarın" (Ata, 1997: 136b); **Çağ.** GT *erte* "erken" (Berbercan, 2011: 301a); **Kıp.** CC *erte* "erken, zamanında eskiden" (Grønbech, 1942: 93); KF *erte* "sabah, erken; tam vaktinde; önceki" (Eminoğlu, 2011: 199a); **EAT SN** *erte* "sabah, ertesı yarın" (Cin, 2012: 512b). **Osm.** *erte* "birgün sonraki gün" (Sami, 2011: 189a).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *erte* "1. Sabahtan, erkenden, sabah erkenden. 2. Yaşanan günden sonraki gün, ertesı gün. 3. Daha erken, vaktinden evvel, önce, evvel" (Altaylı, 1994: 387b); **Trkm.T.** *erte* → *ertir* "yarın, sabah" (Tekin ve diğerleri, 1995: 204b); **Gag. T. -.**

kişi

Irk. Trkm.T. *kişi* "koca, evin erkeği, eş" (Hürmüzlü, 2013: 195a).

T.Tü. *kişi* "Kadın veya erkeğe verilen genel ad, şahıs zat nefer" (TS, 2011:1448b).

< *kişi* "insan, insanoğlu, kimse; (hayvanlar dışında) cinsiyet ayrımı olmaksızın verilen ad (Clauson, 1972: 752b).

Tarihî: **Orh.** *kişi* "kişi, insan" (Tekin, 2010: 152), **Uyg.** *kişi* "insan, kişi, şahıs, insan, insanî; bir varlık sınıfının adı, birisi, bir kimse." (Wilkens, 2021: 385); **Krh.** DLT *kişi* "kişi, insan." Teklik ve çokluk, erkek ve dişi için kullanılır. (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 271); **Hrzm.** NF *kişi* "kişi, kimse" (Ata, 1997: 363b); **Kıp.** Kİ *kişi* "adam, insan" (Caferoğlu, 1931: 50); **Çağ.** HBD *kişi* "kişi, insan" (Yıldırım, 2010: 269a); **EAT SN** *kişi* "insan, şahıs, kimse" (Cin, 2012: 601b); **Osm.** *kişi* "adam, şahıs" (Sami, 2011: 900a).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *kişi*, "Kişi, er; erkek, koca" (Akdoğan, 1999: 535b); **Trkm.T.** *kişi* "erkek" (Tekin ve diğerleri, 1995: 412a); **Gag. T.** *kişi* "kişi" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 152a).

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

koça

Irkm.Trkm.T. *koça* "dede, cet; yaşlı" (Hürmüzlü, 2013: 213).

T.Tü. *koca* I "Bir kadının evlenmiş olduğu er, erkek" (TS, 2011: 1454b).

< *koca* "çok büyük, iri; yaşlı, ihtiyar; zevc, erkek eş" (Tietze, 2016, 4.C.: 330).

Tarihî: **Orh.** -, **Uyg.** -; **Krh.** -; **Hrzm.** -; **Çağ.** *koça* "koca, eş" (Ünlü, 2013 :643a); **Kıp.** TZ *koça* II "koca, eş; yaşlı; efendi" (Khairullah, 2015: 229, 131); **EAT** SN *koça* "yaşlı, ihtiyar, tecrübeli" (Cin, 2012: 603);

Osm. *koca* "1. İhtiyar, yaşlı, pir. 2. Er, zevc, halil, şevher" (Sami, 2011: 841a).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *goca* "yaşlı, ihtiyar" (Altaylı, 1994: 533a);

Trkm.T. *goca* "yaşlı, yaşlı kişi; eski" (Tekin ve diğerleri, 1995:275b);

Gag. T. *koca* "evli erkek; yaşlı" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 160a).

künde

Irkm.Trkm.T. *künde* "açılmaya hazır bir ekmeklik hamur topağı" (Hürmüzlü, 2013: 197b).

T.Tü. *künde* "1. Güreşçinin, hasmını altına alıp bir elini önden, ötekini arkadan geçirerek ellerini kilitlemesi. 2. *mec.* Düzen, tuzak, oyun, hile. 3. Suçluların ayağına bağlanan demir halka" (TS, 2011: 1560a).

< *künde* "(güreş tabirlerinden) Ellerini rakibinin apış arasında kilitleme" (Tietze, 2016, 4. C.: 481)

Tarihî: **Orh.** -, **Uyg.** -; **Krh.** -; **Hrzm.** -; **Çağ.** ŞSL *künde* 4 "suçluların el ve ayaklarına vurdukları bağ" (Buhârî, 1298H, 262a), ; **Kıp.** -; **EAT** *künde* "kütük" (Kanar, 2011: 486b); **Osm.** *künde* "1. Ayak bağı, köstek, bukağı. 2. Tuzakkapanca. 3. Pusu, kemîn" (Sami, 2011: 935a).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *künde* "1. Topak (yufkalık). 2. Bukacağı" (Akdoğan, 1999: 549a); **Trkm.T** *künde* "karasaban; pranga" (Tekin ve diğerleri, 1995: 429a); **Gag. T.** *künde* "kapan, aldatmaca; künde koymaa: kündeeye almak (güreşte). (Gaydarci ve diğerleri, 1991, 159a).

loş

Irkm.Trkm.T. *loş* "gevşek, sıkı olmayan, sölpük" (Hürmüzlü, 2013: 223b).

T.Tü. *loş* "1.Yeterince aydınlık olmayan, yarı karanlık. 2. ışık alan; az aydınlatan" (TS, 2011: 1593b).

< *loş* "1. Yeteri kadar aydın olmayan, az ışık alan 2. Tembel, kantal, davranışları ağır olan" (Tietze, 2016, 4. C. 554).

Tarihî: **Orh.** -; **Uyg.** -; **Krh.** -; **Hrzm.** -; **Çağ.** -; **Kıp.** -; **EAT.** -; **Osm.** *loş* "Karanlık oda ve bina, muzlim yer" (Vefik Paşa, 1876, 1.C., 755).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *loş* "1. Baygın, halsiz. 2. Gevşek, sölpük. 3. Hindi" (Akdoğan, 1999: 559a); **Trkm.T.-;** **Gag.T.** - .

pinti

Irkm. Trkm. T. *pinti* "pis, pejmürde " (Terzibaşı, 2024: 498).

T.Tü. *pinti* "Aşırı derecede cimri, hasis" (TS, 2011: 1925b).

< *pinti* "çok cimri" < *erm.* p'int'i (Tietze, 2016: 391); çok cimri (Eren, 1999: 334).

Tarihî: **Orh.** -, **Uyg.** -; **Krh.** -; **Hrzm.** -; **Çağ.** -; **Kıp.** İH *pinti* "Bitli, çaresiz, elden ayaktan düşmüş" (İzbudak, 1936: 37); **Osm.** *pinti* "hasîslikten pejmürde-hâl gezen" (Sami, 2011: 282b).

Çağdaş Oğuz: **Az. T.** *pinti* "Pasaklı, şapşal. 2. *mec.* Özensiz, itinasız" (Akdoğan, 1999: 636a); **Trkm. T.** -; **Gag. T.**

sümük

Irkm. Trkm. T. *sümüg* ~ *sümüg* ~ *sümüük*: "kemik" (Hürmüzlü, 2013: 280a).

TTü. *sümüük* "sümüük doku hücrelerinin ve üzerinde bulunan bezlerin, doku yüzünde nemli, akıcı, kaygan bir tabaka oluşturan salgısı" (TS, 2011: 2180a).

< *sünüük* ~ *sönük* ~ *sümüük* II "kemik" (Clauson, 1972: 838b; Tietze, 2016, 6. C 514).

Tarihî: **Orh.** *sünüük* "kemik" (Tekin, 2010: 168), **Uyg.** *sünüök* "kemik" (Wilkens, 2021: 637a); **Krh.** DLT *sünüök* "kemik" *edgü er sünüöki erir atı kalır* "iyi adamın kemiği toprakta çürür namı yürür" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 427); **Hrzm.** KE *sünüek* ~ *sünüük* "kemik" (Ata, 1997: 577a); **Çağ.** HBD *sünüek* "kemik" (Yıldırım, 2010: 299a); **Kıp.** DM *sümüük* "kemik" (Toparlı, 2003: 107b) **EAT SN** *sünüük* "kemik" (Cin, 2012: 671a); **Osm.** *sümüük* "insanda ve bazı hayvanatta burundan akan pislik ki nezle vukûunda ziyâdeleşir" (Sami, 2011: 583a).

Çağdaş Oğuz: **Az.T.** *sümüük* "kemik" (Akdoğan, 1999: 690b); **Trkm.T.** *sünüek* "kemik" (Tekin ve diğerleri, 1995: 592b); **Gag.T.** *sümüük* "sümüük" (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 228a).

SONUÇ

Bu çalışmada Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında anlam farklılıkları gösteren ortak isimler tespit edilerek karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Kelimeler, yapısal olarak isim ve fiil olarak iki gruba ayrılmış, bu çalışma ise isim odaklı bölümünü oluşturmaktadır.

Karşılaştırmada yalnızca eş zamanlı bir bakış açısıyla yetinilmeyip, artzamanlı bir yöntem benimsenmiştir. Bu bağlamda, incelenen kelimeler

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak, Çağatay ve Eski Anadolu Türkçesi gibi tarihî Türk lehçeleri ile, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi gibi çağdaş Oğuz dilleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler, Irak Türkmen Türkçesinin Türkiye Türkçesiyle ortak kelimelere sahip olsa da bu kelimelerin anlamlarında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, iki lehçe arasında kültürel ve tarihî gelişim farklarının dilsel yansımaları olarak değerlendirilebilir. Aşağıda, bu anlam farklılıkları ortak kelimeler üzerinden örneklerle gösterilmiştir;

- 1) "**buğaz**" Irak Türkmen Türkçesinde "gebe hayvan; bazı yörelerde "hamile kadın" anlamında da kullanılır; su geçidi", **Türkiye Türkçesinde** "boyun, yutak, dar geçit" anlamında kullanılmaktadır.
- 2) "**çağar**" Irak Türkmen Türkçesinde "şiddetli ağrı", **Türkiye Türkçesinde** "çakar lamba, deniz feneri" anlamında kullanılmaktadır.
- 3) "**çapın**", Türkmen Türkçesinde "alkış" anlamına gelirken, Türkiye Türkçesinde "çapkın" "hovarda" anlamında kullanılmaktadır.
- 4) "**çörek**" Irak'ın Musul Şehri Türkmenleri ağzında "ekmek", **Türkiye Türkçesinde** "tatlı, yağlı hamur işi" anlamında kullanılmaktadır.
- 5) "**dimdik**" Irak Türkmen Türkçesinde "gaga", **Türkiye Türkçesinde** "dik duran, eğilmemiş" anlamında kullanılmaktadır.
- 6) "**erig ~ erüg**" Irak Türkmen Türkçesinde "kayı", **Türkiye Türkçesinde** "erik" (*Prunus domestica*) anlamında kullanılmaktadır.
- 7) "**erte**" Irak Türkmen Türkçesinde "vaktinden önce, sabahın erken saatleri", **Türkiye Türkçesinde** "ertesi" (*erte* kelimesi kullanılmaz).
- 8) "**kişi**" Irak Türkmen Türkçesinde "koca/eş", Türkiye Türkçesinde ise "şahıs, insan" anlamındadır.
- 9) "**köca**" Irak Türkmen Türkçesinde "dede, yaşlı adam" **Türkiye Türkçesinde** "erkek eş" anlamında kullanılmaktadır.
- 10) "**künde**" Irak Türkmen Türkçesinde "hamur topağı", **Türkiye Türkçesinde** "güreş oyunu, hile" anlamına gelmektedir.
- 11) "**loş**" Irak Türkmen Türkçesinde "gevşek, sarkık", **Türkiye Türkçesinde**: "yarı karanlık" anlamında kullanılmaktadır.
- 12) "**pinti**" Irak Türkmen Türkçesinde "pis, pasaklı", **Türkiye Türkçesinde** "cimri" anlamına gelmektedir.
- 13) "**sümük**", Irak Türkmen Türkçesinde tarihî anlamını koruyarak "kemik" anlamındayken, Türkiye Türkçesinde günümüzde "burun salgısı" anlamındadır.

Bu çalışma neticesinde Irak Türkmen Türkçesinin birçok kelimedede tarihî Türkçedeki anlamını koruyarak adeta bir anlam muhafızlığı üstlendiğini, Türkiye Türkçesinde ise kelimelerin yeni sosyo-kültürel koşullara göre

yeni anlamlar kazandığı tespit edilmiştir. Bu durum, çağdaş Türk lehçeleri arasındaki farklılıkları anlamak kadar, Türkçenin devamlılığını da çözümlmek açısından önemlidir.

KISALTMALAR

- Az. T.** : Azerbaycan Türkçesi
Beş. : Kerkük'e bağlı Türkmen Beşir köyü
bs. : Baskı
C. : Cilt
CC : Codex Cumanicux → Grønbech, 1942
Çağ. : Çağatay Türkçesi
Çev. : Çeviren
DLT : Dîvânu Lugâtî't-Türk → Kaçalın ve Ölmez, 2019; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014
DM : Ed-Dürretü'l-Müdiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye → Toparlı, 2003
EAT : Eski Anadolu Türkçesi
Gag. T. : Gagauz Türkçesi
GT: : Çağatayca Gülistan Tercümesi → Berbercan, 2011
Haz. : Hazırlayan
HBD : Hüseyin Baykara Divanı → Yıldırım, 2010
hlk. : Halk ağızında
Hrzm. : Harezmi Türkçesi
Irk. Trkm. T. : Irak Türkmen Türkçesi
İH : El-İdrâk Haşiyesi, İzbudak → 1936
KE : Kışâşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları), Dizin → Ata, 1997
KF : Abbâs İbni Hamza Es-Sabarânî, Kitâbü'l-Ef'âl → Eminoğlu, 2011
Kİ : Abû-Hayyân, Kitâb al-İdrâk li Lisân al- Atrâk → Caferoğlu 1931
Kıp. : Kıpçak Türkçesi
KTMA : Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî → Toparlı, 2000
Krh. : Karahanlı Türkçesi
mec. : Mecazen
NF : Nehcü'l-Ferâdîs, Uştmağlarını açuq yolu (Cennetlerin Açık yolu) → Ata, 1998
Orh. : Orhon Türkçesi
Osm. : Osmanlı Türkçesi
SD: : Sekkâkî Divanı → Eraslan, 1999

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

- SN** : Süheyl ü Nev-Bahâr (Kenz'ül-Bedâyi') → Cin, 2012
ŞSL : Şeyh Süleyman Lugati → Şeyh Süleyman Efendî-yi Buhârî, 1298
Tel. : Musul'a Bağlı Türkmen Telafer İlçesi
Trkm. T. : Türkmen Türkçesi
TS : Türkçe Sözlük → Türk Dil Kurumu Yayınları. 2011, 11. bs.
T.Tü. : Türkiye Türkçesi
TZ : Et-Tühfetü'z-Zekiyye fil-Lûgat-it-Türkiyye → Khairullah, 2015
Uyg. : Eski Uygur Türkçesi
yay. : Yayınlayanlar

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Yaşar. 1999. **Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük**, 1., 2. C. İstanbul: Beşir Yayınevi.
- Altaylı, Seyfettin. 1994. **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü** 1., 2. C. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ata, Aysu. (Haz.) 1997. **Nâşirü'd-dîn Bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kıssaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları)**, II, Dizin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , 1998. **Nehcü'l-Ferâdis, Uştmağların Açuç Yolu (Cennetlerin açık yolu)**, Dizin-Sözlük: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Berbercan, M. Turgut. 2018. **Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gülistân-ı Türkî)**, Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları
- Caferoğlu, Ahmet. (Haz.) 1931. **Abû Hayyân, Kitâb al- İdrâk li-lisân al-Atrâk**, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Cin, Ali. 2012. (Haz.). **Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyi)**: İnceleme- Metin-Dizin, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Clauson, Sir Gerard. 1972. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford.
- Eminoğlu, Emin. 2011. **Abbâs ibni Hamza es- Sabarânî, Kitâbü'l- Ef'âl (Kıpçakça SatırArası Sözlük)**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eraslan, Kemal. (Haz.) 1999. **Mevlâna Sekkâkî Divanı**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak İsimler

- Erdal, Marcel. 1991. **Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to theLexicon**, I-II, Weisbaden.
- Eren, Hasan. 1999. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 2. bas. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Gaydarci, G. A., Koltza, E. K., Pokrovskaya, L. A., Tukan, B. P. 1991. **Gagauz Türkçesi Sözlüğü**, Kaynak, İ., Doğru, M. (Çev.), Gaydarci ve diğerleri, N. A. (Ed.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Grønbech, K. 1942. **Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus**, Kopenhagen: E. Munksgaard.
- Hürmüzlü, Habib. 2013. **Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- İzbudak, Velet. 1936. **El-İdrâk Haşiyesi**, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaçalin, Mustafa S. (Çev.) Mehmet Ölmez (Haz.) 2019. **Dîvânu Lugâti't-Turk. Mahmûd el-Kâşgarî**. [Kabalıcı Yay. 147. Şark Klasikleri Dizisi 17.] İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Kanar, Mehmet. 2011. **Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul: Say Yayınları.
- Khairullah, Hamdi. L., 2015. **Ettuhfet-üz-Zekiyye fil-Lugat-it-Türkiyye, Çeviri-Fiil İncelemesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü.
- Räsänen, Martti, 1969. Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen, Helsinki.
- Sami, Şemsettin. 2011. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Kâmûs-ı Türkî**, (Haz. Reşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İstanbul: İdal Kültür ve Yayıncılık.
- Sevortyan, E.V. 1974. **Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov, (Obşetyuretskiye i metyurkskiye osnovı na glasniye)** I, Moskova; II (b) 1978.
- Şeyh Süleyman Efendî-yî Buhârî, 1298. **Lugat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmanî**, İstanbul.
- Tekin, Talat, 2010. **Orhon Yazıtları**, 4.bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Talat, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker. 1995. **Türkmence-Türkçe Sözlük**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Ankara.
- Terzibaşı, Ata, 2024. **Kerkük Ağzı Türkmence Sözlük**, Tıpkı Basım, 1., 2., 3. C., (Haz.) Necat Kevseroğlu, Bağdat: Darü'l-Kutüb.

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamli Ortak İsimler

Tietze, Andreas, 2019. **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati 7 (S-Ş), 9 (Y-Z)**, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Toparlı, Recep, (Haz.) 2003. **Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toparlı, Recep, M. S. Çögenli, N. H. Yanık. (Haz.) 2000. **Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu Yayınları. 2011. **Türkçe Sözlük**. 11. bs. Ankara.

Ünlü, Suat. 2013. **Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Konya: Eğitim Yayınevi.

Ünlü, Suat. 2012. **Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Konya: Eğitim Yayınevi.

Vefik Paşa, Ahmed. 1876. **Lehce-i Osmânî**. İstanbul: Tabhâne-i Âmire (Cemiyet-i Tedrîsiye-i Osmâniye).

Wilkens, Jens. 2021. **Eski Uygurca El Sözlüğü (Eski Uygurca-Almanca- Türkçe)**, Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Yıldırım, Talip. (Haz.). 2010. **Hüseyin Baykara Dîvânı, İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım**, İstanbul: HAT Yayınevi.

